

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 578

İslam Kolaylık Dinidir

Doç. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ

ISBN : 978-975-389-781-5

Yayıncı Sertifika No : 15402

4. Baskı Ocak 2020 Ankara 1.000 Adet

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir. İLKSA Y Kurulu'nun 03.04.2013 tarih ve 5/3 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 09.04.2013 tarih ve 1457-b sayılı kararıyla basılmıştır.

Baskı:

Ostim OSB Mah. 1256 Cad. No: 11

Yenimahalle / Ankara

Tel.: 0312. 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312. 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

İSLAM KOLAYLIK DİNİDİR

DOÇ. DR. ÜLFET GÖRGÜLÜ

İTHAF

Bizleri meveddet ve rahmet dolu bir yuvada yetiştiren, varlıklarıyla hayatımızı her daim kolaylaştıran Muhterem babama ve anneme...

Ö N S Ö Z

Hukuk insanlar için varolan, fert ve toplum hayatını düzene sokmak, kişilerin mutlu ve huzurlu bir hayat yaşamasını temin etmek için geçmişten bugüne önemini daima koruyan bir sistemdir. İslam hukuku da bu sistemin içinde ilahî menşe'li bir hukuk olarak yerini almıştır. Genel olarak İslam dininin, özelde de İslam hukukunun gerçekleştirmeyi hedeflediği gayeleri vardır. İslamiyet, bütün hükümlerinde sevginin ve adaletin hâkim olduğu faziletli bir toplum meydana getirmek, dünya ve ahirette kişilerin maslahat/yararlarını gerçekleştirmek cihetine yönelmiştir. Bu maslahatların birinci derecesini zarûriyyât oluşturur. Dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması zarûrî maslahatları teşkil eder. İkinci derecedeki hâcî maslahatlar, güçlüğü kaldırma ve meşakkati gidermek için insanların muhtaç oldukları şeylerdir. Tahsînî olan maslahatlar da, güzel ahlak anlayışının gerektirdiği hususlardır. Bunların dışında kalanlar mefsedet/zarardır. Bütün hukukî hükümlerin söz konusu maslahatları temin ve mefsedetleri uzaklaştırmak (celbi menâfi' ve def'i mefâsid) için konulmuş olduğu söylenebilir.

İslam hukuku, bu gayeyi gerçekleştirebilmek ve böylece daima canlı, yürürlükte bir hukuk olarak kalabilmek için bazı metodlar uygulamıştır. Hükümlerin konulması (teşrî) aşamasında mükelleflerin gücü nisbetinde olması, onları büyük sıkıntı ve zorluklara sokmamasına dik-

kat edilmiştir. Zaman içinde uygulama esnasında ortaya çıkan zarurî durumlarda zaruret prensibi işletilerek ruhsatlar getirilmiş, böylece hükümlerin insanları çıkmaza sürüklemesi önlenmiştir.

Özet olarak ifade ettiğimiz bu yöntemi “kolaylık prensibi” adı altında araştırmamıza konu edindik. Bu konuyu seçmemizin sebebi, İslam hukukunun insanlara rahmet olan bu kolaylık yönünü ortaya koyabilmektir. Kolaylık prensibi içtihat ile ortaya çıkmış bir yöntem olmayıp biz-zat ayet ve hadislerle tespit edilmiştir.

Hükümlerin konulmasındaki gaye fıkıh literatüründe; bazen “teysir/kolaylaştırma”, bazen “tahfif/hafifletme”, kimi zaman da “def’u’l-harac” veya “ref’u’l-harac/güçlüğü kaldırma” gibi terimlerle belirtilmiştir. Konumuzla ilgili olarak bir kaç müstakil eser bulunmaktadır. Bunun yanında, makâsıd, teşrî tarihi ve fıkıh usulü ile ilgili eserlerde konuya özet olarak temas edilmiştir. Biz çalışmamızda özellikle Şâtîbî’nin el-Muvâfakat, Suyûtî ve İbn Nüceym’in el-Eşbah adlı eserlerinden oldukça yararlandık.

Araştırmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte konuyla direk ilgili olan “yüsr/kolaylık” kavramı ve mevzuyla ilgili diğer kavramların tanımları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde kolaylık prensibinin İslam hukukundaki yeri ve önemi, uygulamaya konuş şekilleri, prensibi destekleyen küllî kâideler ve prensibi doğuran sebepler belirtilmiştir. İkinci bölümde, kolaylık prensibinin fikhın ibadet, muamelat ve ceza bölümlerine ne şekilde yansıdığı örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, kolaylık prensibinin İslam hukukunun tâlî

kaynaklarından olan istihsan, örf ve maslahatla ilgisi ortaya konulmuştur.

"İslam Hukukunda Kolaylık Prensibi" isimli yüksek lisans tezimizin yeniden gözden geçirilmesiyle oluşan ve İslam'ın kolaylık yönünü ortaya koymaya çalışan bu araştırmanın okuyuculara faydalı olmasını diliyorum.

Yüce Rabbimizin bizi ve bu satırları okuyan kardeşlerimizi tevfik ve inayetine erdirmesini niyaz ediyorum.

Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ

11 Haziran 2013

Ankara

İÇİNDEKİLER

İTHAF	5
ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR	17

GİRİŞ KAVRAM TAHLİLİ

I-YÜSR KAVRAMI	19
II- YÜSR İLE İLGİLİ DİĞER TERİMLER	21
A- el-Vus'	21
B- Meşakkat	23
C- Harac	25
D- Zarûret.....	26
E- Ruhsat.....	28
1. Hakikî Ruhsat	29
2. Mecazî Ruhsat	30

BİRİNCİ BÖLÜM İSLAM HUKUKUNDA KOLAYLIK PRENSİBİNİN YERİ

I- KOLAYLIK PRENSİBİNİN HUKUKİ DEĞERİ	35
II- KOLAYLIK PRENSİBİNİN UYGULANIŞ ŞEKİLLERİ.....	38
A-Teşri Anında Kolaylık ve Hafiflik	38
B- Geçmiş Ümmetlerdeki Ağır Hükümlerin Kaldırılması. 41	
C- Bazı Özurler Sebebiyle Hükümlerin Sonradan Kolaylaştırılması	42
1- Iskat (Düşürme)	42
2- Tenkîs (Eksiltme).....	42
3- İbdal (Birşeyi bırakıp diğerini onun yerine koyma) ...	42
4- Takdîm (Öne alma).....	42
5- Te'hir (Erteleme)	43

6- Terhîs (Ruhsat verme)	43
7-Tağyîr (Değiştirme)	43
III- KOLAYLIK PRENSİBİ İLE İLGİLİ KÜLLÎ KAİDELER.....	43
A- Meşakkatle İlgili Olanlar	43
B- Zararla İlgili Olanlar	46
C- Zaruret ve İhtiyaçla İlgili Olanlar	48
D- Örf - Adetle İlgili Olanlar	50
IV- KOLAYLIK PRENSİBİNİ DOĞURAN SEBEPLER	51
A- Zarûret.....	52
1- Gıda Zarûreti	52
2- Tedavi Zarureti	55
B- İkraah	57
C- Sefer	61
D- Hastalık	63
E- Nisyan (Unutmak).....	63
F- Hata.....	65
G- Cehl.....	67
H- Noksanlık	69
I- Zorluk (Usr) ve Umum-i Belvâ.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

KOLAYLIK PRENSİBİNİN İBADET, MUAMELAT VE CEZALARA YANSIMASI

I- KOLAYLIK PRENSİBİNİN İBADETLERE YANSIMASI.....	75
A- Temizlik.....	75
1- Teyemmüm	75
2- Mest ve Sargı Üzerine Mesh.....	78
B- Namaz	81
1- Yolcu Namazı	81
2- Korku Namazı (Savaşta Namaz).....	83
3- Hasta Namazı	85
4- Cuma Namazı ve Cemaatle Namaz.....	86
5- Namazların Cem'i	89

C- Oruç.....	93
D- Zekât.....	96
E- Hac ve Umre.....	97
1- İhsar (Alıkonma)	97
2- İstîâat (Güç yetirme).....	99
3- Bedel Gönderme.....	100
4- Hacda Ticaret.....	100
F- Kurban	101
G- Adak (Nezir).....	102
H- Cihad	103
I- Keffâretler.....	105
II- KOLAYLIK PRENSİBİNİN MUAMELELERE YANSIMASI ...	109
A- Muhtelif Akitler	110
1- İcare	110
2- Havale.....	110
3- Rehin.....	110
4- Kefâlet	110
5- İbra.....	110
6- Karz	110
7- Şirket.....	111
8- Sulh.....	111
9- Vekâlet	111
10- Müzâraa	111
11- Müsâkaat.....	111
12- Mudârabe.....	111
13- Âriyet.....	111
14- Vedîa	112
B- Satım Akdi (Bey')	112
1- Selem (Selef)	112
2- İstisnâ'	113
3- Bey' bi'l-vefâ:.....	113
4- Mücâzefe (Cüzaf).....	114
5- İkâle	114
6- Ğarar (Risk).....	115

C- Muhayyerlikler	115
1- Tayin Muhayyerliği	116
2- Şart Muhayyerliği	117
3- Görme Muhayyerliği	117
4- Kusur Muhayyerliği	118
D- Talak ve Nafaka	118
III- KOLAYLIK PRENSİBİNİN CEZALARA YANSIMASI	120
A- Genel Olarak Cezalarda Kolaylık ve Rahmet.....	121
B- Cezaî Sorumluluğun Sınırlandırılması.....	124
C- Şüphenin Cezaların Düşürülmesine Tesir Etmesi.....	125
1- Cinayet.....	127
2- Hırsızlık	127
3- Zina.....	128
4- İffete İftira (Kazf).....	129
5- Şarap İçme	129
D- Vazgeçme ve Pişmanlık Duyma	129
E- Kısas ve Tazir Cezalarında Af.....	131
E- İşkencenin Yasaklanması.....	133
G- Tedahül.....	135
H- Diyet.....	136
I- Meşrû Müdafaa.....	137

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M
KOLAYLIK PRENSİBİNİN İSTİHSAN ÖRF VE
MESÂLİH-İ MÜRSELE İLE İLGİSİ

I- İSTİHSAN	141
A- Sünnet Dolayısıyla İstihsan (İstihsan bi's-sünne) ...	143
B- İcma Dolayısıyla İstihsan (İstihsan bi'l-icmâ).....	143
C- Zaruret Dolayısıyla İstihsan (İstihsan bi'd-darûra).....	144
II- ÖRF	147
III- MESÂLİH-İ MÜRSELE (İSTİSLAH)	152
A- Muteber Maslahatlar	153
1- Zarûrî Maslahatlar	153

2- Hâcî Maslahatlar.....	153
3- Tahsînî Maslahatlar.....	153
B- Merdut Maslahatlar	153
C- Şari'in İtibar Edip Etmediği Bilinmeyen Maslahatlar	154
S O N U Ç.....	157
B İ B L İ Y O G R A F Y A.....	159